

HAAPAVEDEN KAUPUNKI

KESKUSTAN OSAYLEISKAAVAN
TARKISTUS, VATTUKYLÄ

LUONTOSELVITYS

AIRIX Ympäristö Oy
PI 453 Salhojankatu 42
33101 Tampere
Puh. 010-2414000
Fax 010-241 4001
etunimi.sukunimi@airix.fi

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	3
2 AINEISTO JA MENETELMÄT	3
2.1 Suunnittelualue	3
2.2 Aineisto ja menetelmät	3
2.3 Kohteiden luokitus, kuvaus ja karttaesitykset	3
3 MAISEMA.....	4
4 LUONTO.....	5
4.1 Maa- ja kallioperä.....	5
4.2 Vesistöt.....	5
4.3 Kasvillisuus.....	5
4.4 Luontokohteet	6
4.5 Eläimistö	8
5 YHTEENVETO	8
LÄHTEET	9
LIITEKARTTA 1	Kohdekartta

1 JOHDANTO

Tämä luontoselvitys on laadittu Haapaveden kaupungille Vattukylän alueelle, keskustan osayleiskaavan tarkistustyön pohjaksi. Maankäyttö- ja rakennuslaki sekä luonnonsuojelulaki edellyttävät maankäyttösuunnitelmien vaikutusten selvittämistä. Luontoselvitys on selvitys alueen luonnon nykytilasta. Tavoitteena on selvittää suunnittelualueen luonnon yleis- ja erityispiirteet sekä arvokkaat luontokohteet. Selvityksessä esitetään suosituksia maankäytölle. Tavoitteena on turvata luonnon monimuotoisuuden ja tärkeiden maisema-arvojen säilyminen alueella sekä edistää hyvän elinympäristön tavoitetta.

Selvityksen on laatinut FM biologi Sanna Tolonen AIRIX Ympäristö Oy:stä.

2 AINEISTO JA MENETELMÄT

2.1 Suunnittelualue

Vattukylän suunnittelualue sijaitsee Haapaveden kaupungin keskustan eteläpuolella sijaitsevan Haapajärven etelärannalla. Suunnittelualue on maaseutu ympäristössä. Alueella on myös jonkin verran pientaloja. Suunnittelualueen keski- ja eteläosat ovat metsäisiä. Suunnittelualueen halkaisee itä-länsisuuntainen maantie.

2.2 Aineisto ja menetelmät

Ennen maastokartoitusta tutustuttiin alueelta olevaan aiempaan luontotietoon ja karttamateriaaliin. Ympäristötietojärjestelmä Hertasta tarkistettiin alueen mahdolliset arvokkaat luontokohteet. Uhanalaisten lajien esiintymistiedot tarkistettiin Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskuksesta.

Maastokartoitus suoritettiin 10.-11.7.2007. Kartoitus oli kasvillisuuspainotteinen. Suunnittelualue kierrettiin ja valokuvattiin. Kartoitusta painotettiin suunnittelualueen läntiseen puoliskoon. Eläimistöä ja linnustoa havainnoitiin kartoituksen yhteydessä, mutta varsinaista linnustonselvitystä ja muita erilliselvityksiä ei tehty. Selvitystieto koostettiin raportiksi. Maastokartoitustuloksia on kuvattu myös karttaesityksin.

2.3 Kohteiden luokitus, kuvaus ja karttaesitykset

Suunnittelualueen luontokohteita on kuvattu biotooppeina eli kasvillisuustyyppeinä, jotka on esitelty raportissa tekstiosiossa sekä kartoilla. Kasvillisuustyyppikuvauksissa kerrotaan kohteen edustama biotooppi, kohteen kuvaus ja mahdollisia aikaisempia tietoja alueesta, mahdollinen erityisarvo ja perustelut. Kasvillisuustyyppirajaukset eivät aina seuraa puhtaasti luonnossa esiintyviä kasvillisuuskuviorajoja. Esimerkiksi alueella sijaitsevat toiminnot voivat vaikuttaa rajaukseen.

Kasvillisuustyyppinä käytetään tavanomaisia tyyppejä kuten havumetsät, lehtipuuvallaiset metsät jne. Kasvillisuustyyypeillä voi tekstissä olla tarkempia lisämääreitä, kuten tuore kangas (MT) tai erilaisia kuvaavia lisämääreitä, kuten heinäinen tai kivikkoinen.

Luontokohteiden arvottaminen perustuu kohteiden luonnonsuojellisen arvon määrittämiseen. Arvoluokituksella on tarkoitus osoittaa kohteiden rakennettavuus luontoarvojen näkökulmasta.

Luontokohteiden arvotuserusteet

Kohteen luonnonsuojelullista arvoa määrittävät selkeästi luonnonsuojelua ohjaavat lait. Kohteella voi olla myös laissa erikseen määrittelemätöntä luonnonsuojelullista tai luonnon monimuotoisuutta lisäävää arvoa.

Arvokkaita luontokohteita ovat:

- Suojelualueet (suojelualueet, luonnonmuistomerkit, valtakunnalliset suojeluohjelmat ja Natura 2000-verkoston alueet)
- Muut valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet (seutukaavojen suojeluvaraukset, arvokkaat kallioalueet, pienvedet, perinnemaisemat ja kulttuurimaisemat)
- Luonnonsuojelulain suojeltavat luontotyypit (LsL 29 §)
- Metsälain (MeL 10 §) erityisen tärkeät elinympäristöt
- Vesilain mukaiset suojeltavat luontotyypit (1. luku 15a § ja 17a §)
- Muut luonnonsuojelullisesti arvokkaat kohteet
(geologisesti arvokkaat muodostumat, arvokkaat vesialueet, perinnemaisemien luontotyypit, erityisesti suojeltavien lajien esiintymät, muiden uhanalaisten lajien esiintymät, luontodirektiivin liitteen IV (a) lajien esiintymät sekä lintudirektiivin liitteen I lajit, muut luonnonsuojelullisesti arvokkaat kohteet, kuten vanhat metsät)

Kohteiden arvotuskriteereinä käytetään kohteen edustavuutta, luonnontilaisuutta, harvinaisuutta, uhanalaisuutta, luonnon monimuotoisuutta sekä alueen toiminnallista merkitystä lajitasolle. Esimerkiksi edustavalla kasvillisuudella tarkoitetaan elinympäristölle tyypillistä, lajistoltaan monipuolista ja hyvin säilynyttä kasvillisuutta.

Uhanalaisuusluokituksena käytetään Ympäristöministeriön Suomen lajien uhanalaisuus 2000 -arviointia. Se on laadittu IUCN:n uhanalaisuusluokkien ja kriteerien mukaisesti. Valtakunnalliset uhanalaisuusluokat ovat äärimmäisen uhanalaiset (CR), erittäin uhanalaiset (EN) ja vaarantuneet (VU). Luokkaan silmälläpidettävät (NT) kuuluvat lajit eivät ole vielä varsinaisesti uhanalaisia. Alueellista lajien uhanalaisuutta käsiteltäessä käytetään vain kahta luokkaa, alueellisesti uhanalaiset (RT) ja hävinneet (RE).

Maisema

Luontoselvityksessä tutkitaan maisemasta pääpiirteittäin maisemarakennetta ja sekä maiseman erityispiirteitä.

Maisemansuojelun kannalta arvokkaita kohteita ovat luonnon- ja kulttuurimaisemaltaan arvokkaat kohteet sekä perinnemaisemat. Luonnonmaisemaltaan arvokkaat kohteet ovat esimerkiksi luonnonmaisemaltaan arvokkaita näkymiä ja näkymäalueiden rajapintoja tai yksittäisiä luontokohteita.

Kulttuurimaisemaltaan merkittävät alueita ovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaiksi todetut kohteet. Perinnemaisemat ovat maaseutumaisemaa, jossa on jokin erityislaatu. Perinnemaisema on perinnebiotooppi silloin kuin maisemaan liittyy vanhan maankäytön synnyttämiä biologisia arvoja. Maiseman erityispiirteinä voidaan käsitellä myös maiseman ongelmakohtia ja suoranaisia maisemavaurioita.

3 MAISEMA

Haapavesi lasketaan kuuluvaksi Pohjois-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko maisemamaakuntaan. Haapavesi sijoittuu kuitenkin Pohjois-Pohjanmaan ja Suomen selän maisemamaakuntien rajamaille ja alueella esiintyy molempien maisemamaakuntien piirteitä. Pohjois-Pohjanmaalle tyypillisesti maisemaa halkovat joki-

laaksot ja näiden väliset vedenjakajaselänteet. Asutus sijoittuu alueella pääasiassa jokilaaksoihin. Suomenselkämäisiä piirteitä edustaa kumpuilevat selännealueet ja soiden suuri osuus metsäalasta.

Suunnittelualueen maasto on hyvin loivasti kumpuilevaa. Maasto kohoaa Haapajärveltä lähtien etelään päin ja alueen etelärajan keskiosaa kohti. Suunnittelualue on keskiosistaan metsäistä ja jatkuu metsäisenä etelärajan ulkopuolelle kohti Topilankankaan lakea. Suunnittelualueen itä- ja länsilaidat ovat maaseutumaista ympäristöä avoimine peltoaukeineen ja peltomaastot jatkuvat molemmilta laidoilta suunnittelualueen ulkopuolellakin. Länsipuolella maasto alkaa kohota kohti varsinaista vattukylän keskustaa.

Pohjoisessa suunnittelualuetta rajaa Haapajärvi ja Pyhäjoki. Suunnittelualueen laidoilta avautuu kauniita järvimaisemia peltojen yli. Suunnittelualueen ulkopuolella sijaitseva Laurinmäen voimalaitos on hyvin voimakas maisemaelementti pohjoiseen ja koillisen suuntaan avautuvassa maisemassa ja osana suunnittelualueen taustamaisemaa.

4 LUONTO

4.1 Maa- ja kallioperä

Pyhäjokilaakson kallioperä muodostuu pääasiassa happamista ja karuista syväkivilajeista. Haapaveden seutu on kumpuilevaa. Kalliopaljastumia löytyy verraten runsaasti. Alueen maaperä on pääasiassa moreenia. Ranta-alueilla on hienojakoisempaa maaperää.

4.2 Vesistöt

Haapaveden vesistöistä pääosa kuuluu Pyhäjoen vesistöalueeseen. Haapaveden alueella esiintyy järviä ja lampia runsaasti.

Haapajärvi on Pyhäjoessa oleva laajentuma, jonka pinta-ala on noin 375 hehtaaria. Järven pinnan korkeus vaihtelee säännöstelyn vuoksi noin 80 cm. Hydrologiaan vaikuttavat myös Haapaveden turvevoimalaitoksen jäähdytysvedet. Pyhäjoen käyttökelpoisuusluokka on tyydyttävä.

Suunnittelualueella ei ole merkittäviä pohjavesialueita.

4.3 Kasvillisuus

Yleispiirteet

Haapavesi kuuluu keskiboreaaliseen havumetsävyöhykkeeseen sekä Pohjanmaa-Kainuu kasvimaantieteellisen vyöhykkeen länsiosaan. Maasto on pienipiirteistä.

Alueen luonto on vaihtumisaluetta, missä eteläiset ja pohjoiset lajit ovat molemmat edustettuna. Jokuomien viljelysmaisemien väliset selänteet ovat karuja, kangasmetsäisiä ja soisia. Haapaveden keskustan osayleiskaava-alueella metsätyypit vaihtelevat puolukka-mustikkatyyppin kankaista (VMT) rehevämpiin mustikkatyyppin kankaisiin (MT), joissa esiintyy harvakseltaan, mutta säännöllisesti ruohoja.

Maa-alasta on yli puolet on alueella soistunut. Pyhäjokilaaksossa on sekä eteläisiä keidassoita että pohjoisen Suomen luonnolle tyyppillisiä aapasoi. Alueelle ovat tyyppillisiä vetiset, rämereunaiset nevat. Puustoisia rämeitä ja korpia on myös yleis-

sesti. Metsätaloustoimintaa liittyvä ojitustoiminta on alueella ollut mittavaa, joten luonnontilaisia soita alueella on hyvin vähän.

Jokilaaksojen kasvillisuus on hivenen rehevämpää. Pyhäjokivarsi on aiemmin tulvinut, mutta voimalaitosrakentamisen myötä tulvavytmi ja veden tulvimiskorkeudet ovat muuttuneet. Entistä tulvaniityistä suurin osa on muutettu pelloiksi.

Haapavedellä esiintyy kalliopaljastumia suhteellisen runsaasti verrattuna naapurikuntiin. Kalliot ovat karuja, kalkkikivikallioita alueella ei ole.

Suunnittelualueen olemassa olevat arvokkaat luontokohteet tarkistettiin Ympäristötietojärjestelmä Hertasta. Tietojärjestelmän mukaan suunnittelualueella ei sijaitse erityisiä luonnonsuojelukohteita. Suunnittelualueen uhanalaisten lajien esiintymistiedot tarkistettiin ympäristöhallinnon eliölajitietokannasta. Tarkistuksen mukaan suunnittelualueella ei esiinny uhanalaisia lajeja.

4.4 Luontokohteet

Suunnittelualue on pääosin alavaa, alueen eteläosassa maasto kohoaa mäeksi. Alue on kauttaaltaan paikoitellen soistunut ja myös ojitettu.

Lehtipuustoiset alueet

Lehtipuustoisia alueita Vattukylän suunnittelualueen pohjoisella, Haapajärven ja Pyhäjoen tuntumassa sijaitsevalla osalla. Puustoon kuuluu pääasiassa koivu (*Betula sp.*) ja paikoin kiiltopajua (*Salix phylicifolia*) on myös runsaasti. Pyhäjoen rannalla puulajistoon kuuluu lisäksi mm. haapa (*Populus tremula*) ja harmaaleppä (*Alnus incana*). Kenttäkerroksessa esiintyy mm. vadelmaa (*Rubus idaeus*) ja horsmaa (*Epilobium angustifolium*) ja heiniä.

Lehtipuustoiset alueet ovat paikoin maisemallisesti viehättäviä. Luonnontilaisen oloinen Haukipuro virtaa lähes huomaamattomasti peltojen välissä pienelle lehtipuustoiselle metsäsaarekkeelle, jolla on rakennelmia. Taustalla on vanhempaa rakennuskantaa niittymäisessä ympäristössä ja kauempana sijaitsevia lehtipuustoisia saarekkeita.

Kuusivaltaiset metsät

Kuusivaltaisissa metsissä kankeilla on nimensä mukaisesti kuusi (*Picea abies*) valtapuuna, mutta sekapuuna kasvaa paikoin runsaastikin koivua ja paikoin mäntyä (*Pinus sylvestris*). Kankeat ovat tuoreita mustikkatyypin ja mustikka-puolukkatyypin kankeita. Kenttäkerroksessa kasvaa mustikkaa (*Vaccinium myrtillus*) ja puolukkaa (*Vaccinium vitis-idaea*) sekä satunnaisia kan-

gasmetsien ruohoja. Kosteammat alueet on pääosin ojitettu ja niillä kasvillisuus edustaa erilaisia kangassoistumia ja muuttumia, useimmin karuja korpimuuttumia. Kenttäkerroksessa kasvaa mm. mustikkaa, puolukkaa, pallosaraa (*Carex globularis*) sekä metsäkorte (*Equisetum sylvaticum*).

Kosteapohjaiset soistumat ja muuttumat näkyvät liitekarttapohjassa suomaaksi tai ojitetuiksi aluiksi merkittyinä alueina.

Mäntyvaltaiset kankaat

Mäntyvaltaisia kuivahkoja, puolukka-tyypin metsiä suunnittelualueella on vähän. Puustoon kuuluu lähes yksinomaan mänty. Kenttäkerroksessa kasvaa lähinnä puolukkaa ja jonkin verran mustikkaa. Pohjakerroksessa esiintyy tavanomaisia kangasmetsäsammalia. Reuna-alueilla on satunnaisesti muita lajeja.

Mäntyvaltainen suomuuttuma

Mäntyvaltaisella, ojitetulla suomuuttumalla puusto on nuorehkoa. Kenttäkerrokseen kuuluu mm. kuusen taimia, puolukkaa, korpikarhunsammalta (*Polytrichum commune*) ja rahkasammalta (*Sphagnum sp.*).

Hakkuuaukea

Hakkuuaukea on paikoin kangasmetsäpohjaista, paikoin kosteapohjaista maastoa.

Taimikko

Taimikko on sekapuustoista, paikoin suorastaan pöheikköistä. Nuorehkoon puustoon kuuluvat mänty, koivu ja kuusi. Kenttäkerroksessa esiintyy mm. puolukka, pallosara, maitohorsma, suopursu (*Rhododendron tomentosum*) sekä kangasmaitikka (*Melampyrum pratense*).

Lehtomainen kangas

Varjoisan kuusivaltaisen metsän lehtomaiseen kasvillisuuteen kuuluu mm. mustikka, metsäalvejuurta (*Dryopteris carthusiana*), ketunleipä (*Oxalista acetosella*), lillukka (*Rubus saxatilis*) sekä maitohorsma. Alue on ojitettua.

Korpi

Alueen puustoon kuuluu kuusi, koivu ja mänty. Kenttäkerroksessa esiintyy mm. mustikkaa, metsäkortetta, metsätähteä (*Trientalis europaea*) sekä metsäalvejuurta.

Hakamaiset ja niittymäiset alueet

Alueella on erilaisia aiemmin käytössä olleita alueita, joiden kenttäkerroksessa on niittymäisyyttä tai puustossa hakamaisuutta. Hakamaisessa koivikossa kasvaa katajaa (*Juniperus communis*), kenttäkerroksessa mm. heiniä, kangasmatikkaa, puolukkaa ja metsätähteä. Muita tällaisia alueita ovat heinittynyt mäntyvaltainen alue, lievästi pensoittumassa olevat entiset niittyt tai pellot.

Pelto

Aktiiviviljelyksessä olevat pellot.

Läjitysalue

Ylijäämämaan keräyspaikka.

4.5 Eläimistö

Myös eläimistön osalta Pohjanmaa sijoittuu Etelä- ja Pohjois-Suomen väliseen vaihtumisvyöhykkeeseen. Haapaveden eläimistö on suhteellisen lajirunsasta verrattuna muuhun Pohjanmaahan, mikä johtuu maaston vaihtelevuudesta. Lajirunsautteen vaikuttaa myös alueen sijoittuminen Pohjanlahden rannikkoalueen ja Suomenselän raja-alueelle, mistä johtuen alueella tavataankin molemmilla alueilla esiintyviä lajeja.

Haapajärven linnusto on monipuolinen, mutta tyypillinen. Alueella tehdään usein havaintoja kalasääskestä ja ruskosuohaukka on pesinyt alueella. Kotkasta on Haapaveden alueella tehty säännöllisiä havaintoja, mutta sen ei tiedetä pesivän alueella. Metsäkanalintujen kantojen tiedetään vähentyneen ainakin metson, teeren ja riekon osalta.

Alueella esiintyy runsaasti jäniksiä ja kettuja ja karuhavaintoja tehdään vuosittain. Saukko ja näätäkannat ovat runsastuneet. Susista ja metsäkauriista on vain satunnaisia havaintoja.

Haapajärvestä kalastetaan lähinnä haukea, lahnaa ja ahventa.

Alueen eläimistöstä ja linnustosta ei tehty varsinaista erillisselvitystä.

5 YHTEENVETO

Alueelle tyypillisiä ovat kuusivaltaiset kankaat ja karuus. Suopohjaisia alueita on paljon, mutta ne on myös pääsääntöisesti ojitettuja. Suunnittelualueen ranta-alue on kauttaaltaan kulttuurivaikutteinen.

Valtion ympäristöhallinnon ympäristötietojärjestelmien mukaan alueella ei ole luonnonsuojelualueita tai vastaavia kohteita eikä alueella esiinny uhanalaista lajista. Alueelta ei tavattu lain mukaan suojeltavia luontokohteita.

Suunnittelualueella luonnon monimuotoisuutta lisäävät lehtomaiset piirteet ja luonnontilaisuus ts. ojitamattomuus. Lehtipuuvalliset alueet monipuolistavat maisemaa yleisilmeeltään karulla seudulla. Näitä piirteitä toivotaan voitavan huomioida suunnittelussa mahdollisuuksien mukaan.

AIRIX Ympäristö Oy
Tampereella 13.8.2007

Sanna Tolonen
Biologi, FM

LÄHTEET

Eurola, S., Huttunen, A. & Kukko-oja, K. 1995: Suokasvillisuusopas. Oulanka Reports 14. Oulanka Biological Station. Oulun yliopisto. Oulu.

Haapavesi. Keskustan osayleiskaavan tarkistus. Lähtökohdat. Air-ix Suunnittelu. Ympäristötaito Oy & Haapaveden kaupunki. 2000.

Maaperäkartta.

Maisema-alueyöryhmän mietintö I. Maisemanhoito. Ympäristöministeriö. Ympäristösuojeluosasto. Mietintö 66/1992.

Meriluoto, M. & Soininen, T. 1998: Metsäluonnon arvokkaat elinympäristöt. Metsälehtikustannus. Tapio. Hämeenlinna.

Mossberg, B. & Stenberg, L. 2005: Suuri pohjolan kasvio. Tammi. Helsinki.

Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (toim.) 2001: Suomen lajien uhanalaisuus 2000. Uhanalaisten lajien II seurantaryhmä. Ympäristöministeriö, Suomen ympäristökeskus, Helsinki.

Söderman, T. 2003: Luontoselvitykset ja luontovaikutusten arviointi – kaavoituksessa, YVA -menettelyssä ja Natura -arvioinnissa. Ympäristöopas 109. Suomen ympäristökeskus.

Valtion ympäristöhallinnon eliölajit -tietokanta, 20.6.2007.

Valtion ympäristöhallinnon ympäristötietojärjestelmä Hertta, 24.5.2007.

www.kirjastovirma.net/luontopaikkaopas

www.ymparisto.fi